

U šestom, završnom poglavlju knjige, pod naslovom “Die ethnische Matrix lebt fort – Zwischenbilanz und Ausblick”, prikazane su posljedice politike etničke isključivosti. Analiza započinje usporedbom etničke strukture Banje Luke i njezine regije prije i nakon rata. Na osnovi podataka UNHCR-a iz travnja 1995. jasno je potvrđeno da je velikosrpska politika imala za posljedicu smanjenje broja muslimanskog stanovništva za 90%, a hrvatskog za 85%. Prikazana je i različita, etnički određena, percepcija uzroka izbijanja rata. I dok o tome postoje prijepori, posljedice su – ističe autorica – potpuno jasne: pobjeda etničke matrice u svim područjima života. Uostalom, život i politika su nerazdvojni, jer se bez politike ne može konstituirati zajednica ni zajednički život. Agresivna, isključivo etničkim kriterijima vođena politika razorila je stoga svijet građanskog života u Banjoj Luci. Vrijednosti knjige pridonose prilozi na kraju knjige: kronologija događaja, primjer anketnog upitnika, popis izvora i literature te kazalo imena i pojmova.

Zaključno treba istaknuti da je riječ o izvrsnoj knjizi u kojoj stručna javnost može naći izvanredne primjere analize diskursa u rekonstrukciji povijesti svakodnevice te primjene drugih metoda socijalne historije kojima se uspješno odlično rekonstruirati život u Banjoj Luci tijekom rata. Tako je čitateljima omogućeno da steknu uvid u pogubne posljedice koje su velikosrpska ideologija i agresija imale na gradski život. Sva bitna povijesna zbivanja jasno su prikazana, oživljavaju pred čitateljima, a povijest svakodnevice grada preko individualnih sjećanja priča vrlo zanimljivu i potresnu priču o nestanku jednog urbanog svijeta života. Stoga se povijest u ovoj knjizi, u najboljem smislu riječi, pokazuje kao zanimljiva priča. Grad i njegovi stanovnici oživjeli su na stranicama djela Armine Galijaš. Riječ je o svojevrsnoj znanstvenoj sevdalinki, tekstu koji na temelju historiografskih činjenica pokazuje razaranje građanskog multikulturalnog i multietničkog života. Autorica je uspjela napisati sjajnu knjigu koja zaslužuje prijevod na hrvatski jezik i pozornost naše javnosti.

TIHOMIR CIPEK

Josip GLAURDIĆ, *Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije*, Mate – marketing tehnologija, Zagreb 2011., 435 str.

*Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije* novi je naslov vezan uz tematiku uloge međunarodne zajednice u procesu političke dezintegracije druge Jugoslavije. Ova publikacija predstavlja preinačenu doktorsku disertaciju Josipa Glaurdića, postdoktorskog istraživača na Koledžu Claire Sveučilišta u Cambridgeu, koji je svoju mladu znanstvenu karijeru usmjerio prema proučavanju povijesti međunarodnih odnosa i komparativne politike. Na početku vrijedi istaknuti kako se ovo djelo temelji na istraživanjima iz različitih arhiva te sveučilišnih i institutskih knjižnica u New Havenu (Sjedinjene Američke Države), Beču, Splitu, Cambridgeu i Heidelbergu. Korišteni izvori obuhvaćaju dokumente američke obavještajne službe Central Intelligence

Agency (CIA), administracije američkog predsjednika Georgea H. Busha i britanskog Foreign Officea, dokazne materijale Haškog tribunala, kao i informacije prikupljene iz zapadnih medija te od nekih diplomatskih aktera koji su bili uključeni u jugoslavensku krizu, uz prateću literaturu.

Kroz ukupno deset poglavlja autor nastoji opisati i objasniti uzroke popustljivosti međunarodne zajednice prema destruktivnoj politici beogradskog političko-vojnog vrha okupljenog oko Slobodana Miloševića, s paralelnim analiziranjem konkretnih interesa međunarodnih sila u slučaju Jugoslavije. Glaurdić u uvodu navodi kako je tema sudjelovanja zapadnih sila u raspadu Jugoslavije popularna i mnogi su se nje bavili, ali su, uz neke iznimke, došli do nekih neodrživih i sasvim pogrešnih zaključaka i interpretacija. Među njima dominiraju teze poput one, nadalje zastupljene kod velikog dijela zapadnih diplomata, o iznenadnosti, neobičnosti i kompleksnosti jugoslavenskog problema koji je svojom težinom premašio mogućnosti učinkovitog odgovora međunarodne zajednice. Tu je također teza kako je Zapad bio svjestan nadolazeće jugoslavenske kataklizme, ali je nedostajalo političke volje za otklanjanje katastrofičnog epiloga, pri čemu su se prijedlozi energičnog djelovanja s ciljem zaustavljanja ratne tragedije otklanjali kao preskupi i prerizični. Konačno, kao treća neodrživa teza nameće se ona, izrazito popularna u Velikoj Britaniji i Francuskoj, prema kojoj su političke, gospodarske i vjerske elite nekih zapadnih čimbenika (gdje se prvenstveno misli na Njemačku i Vatikan) ciljano destabilizirale Jugoslaviju potporom slovenskom i hrvatskom političkom rukovodstvu na putu prema neovisnosti. Prema tom shvaćanju, destruktivna njemačka djelatnost, motivirana proširivanjem svojeg utjecaja na Balkanu, među najodgovornijima je za neuspješne napore ostatka međunarodne zajednice u pokušaju saniranja nastale štete. Odbacujući prethodno navedene teze, Glaurdić u uvodu iznosi kako je temeljni cilj zapadnih sila bio održavanje Jugoslavije, premda je ona bitno izgubila na strateškoj važnosti završetkom Hladnog rata. Nitko od utjecajnih krugova na Zapadu nije želio raspad Jugoslavije, nego se pružala podrška službenom Beogradu, kao središtu političke moći u jugoslavenskoj federaciji. Eskaliranje ratnog nasilja, koje je inicirala politika Slobodana Miloševića, najsnažniji je primjer nespremnosti prihvatanja posljedica politike gotovo bezuvjetne podrške očuvanju Jugoslavije. Napori njemačke diplomacije da se spriječi daljnje krvoproliće u Jugoslaviji koja se raspadala ostali su usamljeni u odnosu na ostatak međunarodne zajednice, prvenstveno Veliku Britaniju, Francusku i SAD, koji su vjerovali kako podrškom službenom Beogradu osiguravaju stabilnost europskog kontinenta s obzirom na tada aktualne epohalne političke promjene. Pri tome je ključno kako navedene sile nisu prepoznale činjenicu da je vojno-politički aparat Slobodana Miloševića bio u službi stvaranja proširene srpske države, a ne obrane jugoslavenskog jedinstva.

Ishodište jugoslavenskog raspada autor pronalazi u 1987., kada započinje strelovit politički uspon Slobodana Miloševića, budućeg glavnog kreatora političkog kaosa u bivšoj Jugoslaviji. Glaurdić prepoznaje više čimbenika zbog kojih je Zapad prihvatio Miloševića. Prvenstveno, pojava energičnog Miloševića bila je, zbog načela "snažnog vođe", poželjna Zapadu, jer se tumačilo kako je nepostojanje jakog političkog lidera po mnogočemu nedostajalo Jugoslaviji nakon smrti Josipa Broza. Premda autor podsjeća na to kako je jugoslavenski gospodarski pad počeo još sredinom i krajem 1970-ih, prave pukotine u jugoslavenskom državnom tijelu pojavile su se 1980-ih, kada, pored gospodarskih, Jugoslavija zapada u teška politička iskušenja. Među njima je dominiralo

preispitivanje ustavnog poretka zemlje, potaknuto gospodarskom letargijom i probuđenim nacionalističkim strastima koje su izbile na Kosovu albanskim demonstracijama 1981., a nastavile se iskazivanjem sve izazovnijih srpskih nacionalističkih nasrtaja, što je imalo razoran učinak na krhko jedinstvo jugoslavenskog partijskog rukovodstva, ali i društva u cjelini. Neuspjeh srbijanskog partijskog rukovodstva u obuzdavanju sve raširenijeg nezadovoljstva srbijanske javnosti, kojem su dodatni poticaj svojim lamentiranjima o zapostavljenosti srpske nacije i Srbije u jugoslavenskoj federaciji davali intelektualni krugovi okupljeni oko Srpske akademije nauka i umetnosti, otvorio je put ambicioznom Slobodanu Miloševiću, koji je na nacionalističkom valu pronašao put do preuzimanja kontrole nad Savezom komunista Srbije, nakon čega je započeo osvajanje republičkih i saveznih institucija vlasti. Glaurdić također iznosi kako je CIA na temelju kosovskih događanja u travnju i lipnju 1987., koji su lansirali Miloševića u nacionalističku orbitu, zaključila da su navedeni događaji konstruirani u sprezi srbijanskog partijskog vrha, nacionalističkih intelektualaca i predstavnika kosovskih Srba s ciljem Miloševićeva političkog uspona. Usprkos ranim upozorenjima, među američkim diplomatima u Beogradu (Jack Scanlan, Lawrence Eagleburger) o Miloševiću je stvorena slika potencijalnog "balkanskog Gorbačova", političara koji je slovio za reformiranog komunista, zbog čega su analize CIA-e zanemarene. Slične ocjene iznosili su i britanski diplomati, koji su kosovsku krizu ocjenjivali manje opasnom od "centrifugalnih tendencija u Sloveniji i ponekad Hrvatskoj" i "europizacije" koja je imala izvorište u te dvije republike. Štoviše, otvoreno se izražavala potreba za postojanjem "jake federacije sa snažnom centralnom vladom". Premda su obavještajni izvještaji zapadnih tajnih službi upozoravali na postojanje namjere da se Jugoslavija reformira u državnu zajednicu pod srpskom dominacijom, pod okriljem centralizacije zemlje i preorijentacije gospodarskog sustava, vlade zapadnih zemalja nastavile su sa svojom dotadašnjom politikom. Pod izlikom očuvanja stabilnosti Jugoslavije, uz šutnju zapadnih sila i neprimjerenu gospodarsku pomoć, kojom bi se ublažilo sve teže gospodarsko stanje, Jugoslavija je prepuštena Miloševiću djelovanju. Glaurdić prepoznaje takvu politiku kao dio globalne strategije SAD-a i njegovih europskih saveznika prema europskom Istoku, koji je, završetkom hladnoratovskog sukoba, zapao u posvemašnje političko-društvene promjene, koje su se trebale odvijati uravnoteženo, bez naglih promjena koje bi poljuljale ravnotežu tog prostora. Treba istaknuti kako Jugoslavija, završetkom Hladnog rata, nije imala ni približno istu stratešku važnost u očima Zapada kao Sovjetski Savez i zemlje Varšavskog pakta, nego ju je američka administracija poimala kao marginalnu europsku periferiju iz koje je tek vrebala potencijalna ratna opasnost u slučaju njezine disolucije, koja se pak mogla devastirajuće odraziti na Sovjetski Savez, što je bio pravi problem za zapadna realpolitička promišljanja. Na temelju te premise prema Jugoslaviji se provodila realpolitika kojom je bila isključena bilo kakva disolucija zemlje, štoviše, u interesu stabilnosti od sporednog su značenja bili i eurointegracijski procesi i politička preobrazba Jugoslavije prema višestranačkom sustavu. Podcjenjivanje Miloševića u tom razdoblju nije bila mana isključivo međunarodnih čimbenika, nego i jugoslavenskih komunista, koji još nisu shvaćali kakva im stvarna opasnost prijeti, osobito nakon što je postalo izvjesno da i Jugoslavenska narodna armija (JNA) iz čitavog niza razloga (od ideoloških do etničkih) staje na Miloševićevu stranu. Treba napomenuti da je Milošević vješto koristio zaokupljenost međunarodne zajednice ostalim značajnim događajima – po-

put pada komunizma u Čehoslovačkoj, krvavog detroniziranja Nicolae Ceaușesca u Rumunjskoj, ujedinjenja Njemačke i kuvajtske krize – za provođenje i zaoštavanje svoje politike. Autor ističe kako je Miloševićeva platforma redefiniranja međurepubličkih odnosa recentralizacijom Jugoslavije, na štetu političkih i gospodarskih prava koje su republike uživale na temelju Ustava iz 1974., imala podršku i nekih utjecajnih medija na Zapadu, poput londonskog *Guardiana*, koji je u njegovim unitarističkim planovima vidio rješenje jugoslavenske “anarhične zbrke” i reafirmaciju “moćnog glasa” Srbije unutar jugoslavenske zajednice. Vrijedi istaknuti kako Glaurdić argumentirano opovrgava teze nekih aktera raspada Jugoslavije, poput američkog veleposlanika u Jugoslaviji Warrena Zimmermana, o tome kako je program Ante Markovića mogao spasiti ne samo posrnulo jugoslavensko gospodarstvo nego i Jugoslaviju kao državu. Uzrok Markovićeve neuspjeha nije ležao samo u srbijanskoj opstrukciji njegovih mjera, nego ponajviše u nepostojanju istinske i dostatne političke te gospodarske pomoći Zapada, kakva je pružena primjerice Poljskoj. Najave održavanja prvih višestranačkih izbora u Sloveniji i Hrvatskoj State Department je protumačio kao prijetnju daljnjoj disoluciji zemlje, a ne kao čin promicanja reforme i demokratizacije društva, na što je upozorio i svoje europske partnere. U isto vrijeme CIA je prikupila niz izrazito točnih izvještaja o posve narušenim međunacionalnim odnosima u Jugoslaviji koji su bili na korak do izbijanja oružanog sukoba, uz ocjenu da Slovenija i Hrvatska teže europskim integracijama i tržišnom gospodarstvu, dok Srbija prvenstveno vodi bespoštednu nacionalističku politiku na Kosovu. Time se dokazuje kako je SAD, bez obzira na to što je predvodničku ulogu u jugoslavenskom slučaju prepustio Europi, bio znatno bolje informiran o razvoju događaja posredstvom svojih obavještajnih službi, jer su CIA-ina predviđanja slijeda događaja bila gotovo proročanski točna.

Nasilne proturežimske demonstracije u Beogradu i nešto prije toga na Kosovu, neuspješni pokušaj preglasavanja i insceniranog puča s ciljem dokidanja saveznog predsjedništva, čime bi se otvorio prostor za uvođenje “izvanrednog stanja” i vojne vlasti vrhuške JNA, dali su do sredine ožujka 1991. predstavnicima Europske zajednice novu percepciju jugoslavenske krize. Naznake promjena u američkoj politici pojavile su nakon eskaliranja nasilja u Hrvatskoj, kada je američki Senat donio rezoluciju kojom je prisilio američku administraciju da gospodarskim sankcijama primora Miloševića na prekid nasilja nad kosovskim Albancima te odgovori Borisava Jovića i vrh JNA od korištenja sile protiv demokratskih vlada u Hrvatskoj i Sloveniji. Po mnogočemu revolucionarna u promjeni pravca prema Jugoslaviji, ta je rezolucija pomogla zamjeni prioriteta u američkom gledanju na tu zemlju. Ta se promjena može sažeti na to da je demokracija važnija od jedinstva Jugoslavije i da su uzete u obzir sve varijante rješavanja krize mirnim putem (uključujući i dotada odbacivani prijedlog konfederalnog ustroja), uz jamčenje vanjskih, ali i unutarnjih granica jugoslavenske federacije. No američka diplomacija u Jugoslaviji nije bitno promijenila svoja stajališta, nego je nastojala potaknuti američku pomoć za posrnulog premijera Antu Markovića, čija je gospodarska reforma već nepovratno propala. Zakašnjele promjene gledišta prema Jugoslaviji sredinom 1991. uhvatile su korijen tek u američkoj i njemačkoj diplomaciji, dok to nije bio slučaj kod njihovih europskih saveznika, koji su Jugoslaviju i dalje gledali kroz “sovjetske naočale”, što je Miloševiću omogućilo daljnju strategiju propagiranja cjelovitosti Jugoslavije uz istodobno razvijanje velikosrpskog programa. Štoviše, diplomatski sastanci s predstavnicima jugoslavenskih republika i savezne vlasti pokazuju da

je, bez obzira na opći kritički stav prema gotovo svim akterima jugoslavenske krize, taj stav i dalje bio znatno oštriji prema "secesionističkim" sjeverozapadnim republikama negoli prema srbijanskom i armijskom vrhu. Povrh toga, blaga upozorenja upućena Miloševiću i armijskom vrhu upućivala su na to da bi Zapad nevoljko otprio, bez većih štetnih posljedica po Srbiju, vojni angažman JNA protiv Slovenije i Hrvatske pod izlikom čuvanja teritorijalnog jedinstva zemlje. Neprihvatanje činjenice da je Jugoslaviji "istekao rok trajanja" temeljilo se, prema Glaurdiću, na površnom poznavanju povijesti balkanske regije i ustrajanju na neokolonijalnoj tezi kako Jugoslavija, kao krovna institucija, može obuzdati opasne nacionalizme balkanskih naroda (rasistički percipiranih kao "plemena") jer bi u suprotnom Balkan ostao politički trajno nestabilan prostor. Takvo viđenje prvenstveno se odnosi na poglede britanskih i francuskih diplomata.

Početkom srpnja 1991., nakon sve jačeg političkog pritiska njemačke javnosti, tiska i Bundestaga (podjednako vladajuće koalicije i oporbe) te neuspješnog sastanka s Miloševićem, njemački ministar vanjskih poslova Hans-Dietrich Genscher posve je promijenio stav glede jugoslavenske krize, odbacujući imperativ cjelovitosti zemlje i okrećući se zahtjevima Slovenije i Hrvatske. Ipak, mjere poduzete protiv Jugoslavije, suspendiranje gospodarske pomoći i uvođenje embarga na naoružanje, teže su se odrazile po Hrvatsku, koja je postala glavna meta velikosrpske ideje. Pokretanje agresije na Hrvatsku u režiji udruženih snaga JNA, srpskih paravojskih formacija i srbijanskih obavještajnih službi omogućilo je najsnažniji medijski istup protiv Slobodana Miloševića i srpske agresije u zemljama poput Velike Britanije, SAD-a i Francuske, gdje se ideja o hrvatskoj neovisnosti napokon počela iznositi bez ranijih negativnih konotacija. No europski diplomati, usprkos rastućem pritisku, nisu postigli konsenzus u vezi s primjerenim odgovorom odnosno mogućim vojnim angažmanom Europske zajednice. Iako je francuska diplomacija predložila upućivanje europske vojne misije u Jugoslaviju radi razdvajanja zaraćenih strana, čvrsto britansko opiranje tom prijedlogu rezultiralo je neuspjehom glede mogućnosti provedbe te ideje. Slični su problemi iskrsnuli i u vezi sa slanjem misije europskih promatrača u Hrvatsku, gdje je Miloševiću dopušteno odlučivanje u vezi s tim prijedlogom, što je dodatno podijelilo članice Europske zajednice. Dopuštanje Miloševiću, predsjedniku jedne od jugoslavenskih republika, da u ime jugoslavenske federacije odlučuje o slanju europskih promatrača u Hrvatsku bio je samo jedan u čitavom nizu apsurdna europske diplomacije. Neuspjeli puč u SSSR-u tijekom kolovoza 1991. ohrabrio je njemačku i francusku diplomaciju za proaktivniji pristup Europske zajednice jugoslavenskoj krizi, dok se u Hrvatskoj zahuktavao rat. Početkom rujna Milošević je dao svoj potpis na proširenje misije europskih promatrača na Hrvatsku, a potom je osnovana Konferencija o Jugoslaviji i arbitražna komisija, na čelu kojih su bili Lord Carrington i Robert Badinter, koji su trebali pomoći u razrješavanju ustavnih argumenata sukobljenih strana. Velika Britanija i Nizozemska držale su pak kako se Europska zajednica treba distancirati od sukoba u Jugoslaviji, jer je nestao mir koji je trebalo održavati, no prevladao je sud Njemačke, uz potporu Francuske, koja je htjela nastaviti pritisak na Srbiju i JNA zbog pojačavanja napada na Hrvatsku. Analizirajući rad Konferencije, Glaurdić drži kako je Carrington bio uskraćen za "mrkvu" jer je financijska pomoć za jugoslavenske republike bila neznatna, a "batinu" nije ni imao jer Europska zajednica nije mogla, zbog čvrstog britanskog suprotstavljanja, angažirati vojne snage. Time se potvrdilo kako nije otklonjena ideja britanske i nizozemske diplomacije da se kriza u Jugoslaviji može brzo

riješiti pritiskom na najslabiju stranu – Hrvatsku, ugroženu osvajanjem i jedinu koja je željela internacionalizaciju spora. Epizode s Vukovom i Dubrovnikom dodatno su narušile ionako loš ugled JNA i Srbije u međunarodnoj javnosti. Miloševićovo odbijanje Carringtonova nacrtu od 18. listopada, koji je podrazumijevao povlačenje JNA iz Hrvatske i nepovredivost granica, bilo je dodatni dokaz da je Srbija, s obzirom na stanje na ratištima i konstelaciju sukobljenih snaga, jedina zainteresirana za nastavak rata. No najvažniji akteri, predvođeni Carringtonom, i dalje su vjerovali da je moguće očuvanje Jugoslavije, premda se sredinom prosinca bližio kraj dvomjesečnog moratorija u vezi s rješavanjem jugoslavenske krize. U drugoj polovini prosinca 1991. tijekom priznanja Hrvatske i Slovenije nije se mogao zaustaviti unatoč nastojanjima britanske diplomacije (Douglas Hurd) i francuskog predsjednika Mitteranda o odgodi priznanja tih država na račun produženja roka Carringtonove konferencije te UN-ovu angažmanu Cyrusa Vancea. Britanski i američki tisak ocrnio je uspješnu njemačku inicijativu u vezi s međunarodnim priznanjem Hrvatske, a njemačku diplomaciju optužio je za samovolju kojom su potkopana nastojanja za postizanje jedinstvenog europskog stava u vezi s Jugoslavijom. U nizu zaključaka koje Glaurdić iznosi na kraju ove knjige vrijedi izdvojiti onaj da je “Zapad bio tek zabrinuti promatrač događaja u Jugoslaviji, a ne, kao što ova knjiga jasno pokazuje, aktivni sudionik s izravnim i neizravnim utjecajem na odluke jugoslavenskih protagonista”. Glaurdić drži da je suština potpore Zapada regionalnom nasilniku i glavnom poticatelju međunacionalnih sukoba, oličenom u Srbiji pod vodstvom Miloševića te JNA, opravdavana političkim realizmom. Platforma “samo jaka Srbija može jamčiti sigurnost na Balkanu” pobila je sve ideje liberalnog i demokratskog tijeka europskih integracija te političke tranzicije, koje su službeno zagovarale nulti prag tolerancije prema agresiji. Općeniti je dojam stoga da ni nakon dokazano loših iskustava međunarodne politike sa zemljama bivše Jugoslavije glavni međunarodni akteri ne pokazuju sklonost učenju pouke iz tih zbivanja.

Pored kvalitetnih autorovih opservacija i analiza međunarodnog angažmana u jugoslavenskoj krizi, ova knjiga sadrži i niz najvećim dijelom upitnih, polovičnih i time u konačnici kontroverznih ocjena uloge vrha Republike Hrvatske u susjednoj Bosni i Hercegovini (BiH). Iz niza Glaurdićevih tvrdnji glede tog pitanja vrijedi izdvojiti sljedeće: ponajprije, premda autor najvećim dijelom točno ocjenjuje Tuđmanove stavove o BiH koje je iznio u predizbornoj kampanji 1990., u daljnjem tumačenju Tuđmanova stava i politike prema BiH upušta se u neodrživo konstruiranje mita o BiH kao istočnom grijehu hrvatske politike te uporno inzistiranje na istom. Primjerice, Glaurdićevu sudu kako su Tuđmanove tvrdnje o BiH implicirale pretenzije “na barem dio BiH” te da su iste “zatrovale odnose s bosanskim Muslimanima” kronično nedostaje širi kontekst. Tako autor pri opisu političkih odnosa unutar BiH tijekom 1990. i 1991. gotovo potpuno zanemaruje činjenicu kako se u zadanom razdoblju politička sudbina te republike činila posve neizvjesnom zbog nepostojanja konsenzusa među bosansko-hercegovačkom političkom elitom. Etnička raslojenost nije pogodila samo Savez komunističke BiH, nego je odlukom o uvođenju višestranačja i održavanju prvih demokratskih izbora na pomolu bila izvjesna politička podjela između triju najbrojnijih naroda na tri stranke ekskluzivne nacionalne orijentacije, što se ishodom izbora i potvrdilo. Pri tome je posve neuvjerljivo Glaurdićevo pozicioniranje bosansko-hercegovačkih Muslimana/Bošnjaka na ulogu pasivnih promatrača s obzirom na potencijal velikog broja građana muslimanske nacionalne ili vjerske pripadnosti, rasprostranjenih ne samo u

BiH nego i u Crnoj Gori i Srbiji, s čijim je kapacitetom Alija Izetbegović i krug njegovih istomišljenika ozbiljno računao pri osnivanju Stranke demokratske akcije (SDA). Istodobno autor ustraje na niveliranju političkih ciljeva hrvatske i srpske političke elite u BiH, koje svodi isključivo na pokušaj razbijanja BiH i njezina komadanja. Zaglavivši u takvim okvirima, Glaurdić je propustio naznačiti kako su u zadanom vremenu ideje o stvaranju zasebne nacionalne jedinice unutar BiH ili izdvajanju hrvatskog etničkog teritorija iz BiH bile alternativne opcije, a da je HDZ BiH u razdoblju do listopada 1990. pristao na određene političke ustupke koji su, po svojoj naravi, vodili političkoj transformaciji BiH u unitarnu državu sukladno idejama SDA, koji je pod tzv. građanskim modelom države (i odlučivanjem građanskom većinom, a ne etničkim kriterijem koji bi podjednako zastupao tri najbrojnija naroda) računao na najbrojniji narod u BiH, tj. Muslimane/Bošnjake i ostale istomišljenike takve politike. Megalomansko svotanje teritorija BiH prema etničkom kriteriju (odnosno prostora koji su u većinskom broju naseljavali pripadnici ostala dva naroda), koje napose zamjera srpskoj i hrvatskoj strani, bilo je karakteristično za sve tri strane, a ne isključivo srpsku i hrvatsku. Autor izričito proziva Franju Tuđmana zbog “nerazumijevanja” BiH kao zemlje i provođenja dvoilične politike. Tu vrijedi dodati i autorovu tezu o Tuđmanovoj naivnosti prema Miloševiću, što izvlači na temelju njihovih sastanaka u Karadorđu i Tikvešu. Uz to također pogrešno tvrdi kako je Tuđmanova nespремnost za obračun s JNA do konca ljeta 1991. skupo stajala Hrvatsku (gdje se referira na stavove M. Špegelja, koje je hrvatska historiografija pobila), premda je prethodno naveo da hrvatske snage nisu bile dostatne za izravan odgovor na agresiju. Za razliku od kriminaliziranja srpsko-hrvatskih pregovora, koje svodi isključivo na pokušaj podjele BiH, Glaurdić neuvjerljivom apologijom (“šokantnim ugrožavanjem svoje egzistencije i bez mogućnosti oslanjanja na Hrvate zbog njihovih slabosti i Tuđmanovog dvosmislenog stava prema cjelovitosti Bosne i Hercegovine”) opravdava pokušaj bosansko-hercegovačkih Muslimana/Bošnjaka da se dogovore s Beogradom. U potonjem navodu radi se o “Historijskom sporazumu”, kojim se trebala postići muslimansko-srpska osovina nauštrb političkih interesa Hrvata u BiH s dodatnim ciljem produženja života raspadnute Jugoslavije. Među sličnim, sasvim neodmjerenim, tvrdnjama nameće se i ona s kraja knjige, kada se rat iz Hrvatske preseljavao u susjednu BiH, gdje Glaurdić ponovno proziva Tuđmana za stav “omalovažavanja Bosne i Hercegovine i njegova sklonost prema njenoj podjeli”, čija su navedena uvjerenja imala jake sljedbenike “osobito u zapadnoj Hercegovini”, a čiji je cilj bio sličan onome Srpske demokratske stranke (SDS), “da se konačno otrgne što veći komad Bosne i Hercegovine i pripoji Hrvatskoj”. U tom kontekstu promatra i osnivanje hrvatskih zajednica Herceg-Bosne i Posavine kao sredstava separatizma, a ne obrane od predstojeće srpske agresije, uz kolokvijalno naklapanje: “... premda gotovo sigurno s Tuđmanovim blagoslovom.” Detroniziranje Stjepana Kljuića s čela bosansko-hercegovačkog HDZ-a vidi kao uspješan nasrtaj tvrdolinijaške separatističke struje okupljene oko Mate Bobana, istaknuvši kako je Kljuić, ostavši u Predsjedništvu BiH, ipak uspio značajno pomoći ideju suverene i neovisne BiH, prešutjevši pritom kako je Bobanov HDZ, uz snažan utjecaj Katoličke crkve, bio ključan za masovnu mobilizaciju bosansko-hercegovačkih Hrvata prilikom referenduma za neovisnost BiH, čime se stječe dojam kako ta zasluga pripada isključivo Kljuiću i dijelu političkih vođa bosansko-hercegovačkih Hrvata koji su ostali “lojalni Sarajevu”.

Glaurdić je izrazito kritičan prema Cutileirovu planu etničke konfederalizacije BiH i ocjenjuje ga neizmjereno štetnim. Odbacujući etnički koncept političkog preustroja BiH, autor kao optimalnu sugerira "građansku" platformu (tj. unitarnu), koju je zagovarao SDA, koja je trebala zamijeniti suverenost i konstitutivnost triju naroda. Glaurdić svoju nedorečenost pokazuje i u slučaju analize Cutileirova plana: "Najnoviji nacrt samo je potvrdio da je EZ odlučio etničkom podjelom smiriti grabežljive susjede Bosne i Hercegovine i njihove štitićenike." Dok Izetbegovićevo prvotno prihvaćanje Cutileirova plana Glaurdić nije smatrao potrebnim komentirati ili kritizirati (zbog pristajanja na etnički koncept preustroja), slučaj tog plana iskoristio je za daljnju nadogradnju teze o SDS-ovu i HDZ-ovu planu poništavanja suverenosti i teritorijalne cjelovitosti BiH. Nešto poslije navodi kako su i Hrvati odbacili Cutileirov plan, koji se temeljio na etničkom principu, što je netočno, budući da je hrvatska strana, za razliku od srpske i muslimanske/bošnjačke, prihvatila sve ugovore međunarodne zajednice od početka izbijanja krize u BiH. Drži da su Hrvati odbili Cutileirov plan uzevši u obzir suprotstavljanje marginalnih političkih skupina iz HDZ-a i pojedinaca iz Katoličke crkve, a zanemarišvi da je HDZ, kao legitimni politički predstavnik hrvatskog naroda u BiH, prihvatio plan. Prešućuje također da je Izetbegovićevo naknadno odbijanje Cutileirova plana (zbog najave skorog priznanja samostalnosti BiH i računanja na međunarodnu potporu njegovu unitarnom konceptu preustroja zemlje) bilo izravan povod bosansko-hercegovačkim Srbima (uz potporu službenog Beograda) za početak opće agresije na hrvatske i bošnjačke dijelove BiH. Vjerojatno najuvjerljiviji dokaz Glaurdićeve nedosljednosti u povezivanju povijesnih okolnosti – komentirajući odbijanje srpske ponude na sastanku u Grazu (26. veljače 1992.), kada su se sastala izaslanstva hrvatske vlade s Koljevićem i Karadžićem (ponuda je bila da se Hrvati odvrte od glasanja na referendumu o neovisnosti BiH, uz razmjenu teritorija i osnivanje hrvatske države u BiH po uzoru na srpsku) – sljedeći je navod: "Hrvatska je delegacija tada odbila taj prijedlog, ali ga je konačno provela u kolovozu 1993. 'unapređujući' HZ Herceg Bosnu u 'Republiku Herceg Bosnu'", što je za visoku znanstvenu razinu publikacije posve nedopustivo i apsurdno konstruiranje.

U niz posve iskrivljenih podataka i zaključaka savršeno se uklapa i autorova pogrešna terminologija – "dva tabora bosanskih Hrvata" (umjesto "bosansko-hercegovačkih"), "Bosne" (umjesto "Bosne i Hercegovine") i sl. Tu se može dodati i navođenje pogrešnih faktografskih podataka, kao u slučaju kada navodi da su muslimanske/bošnjačke snage početkom travnja 1992. brojale 3500 boraca, srpske preko 100 000, a hrvatske 15-16 tisuća. Time ignorira Sefera Halilovića koji je, na savjetovanju u Mehurićima u veljači 1992., naveo kako Patriotska liga (muslimanska/bošnjačka vojna komponenta) broji oko 120 000 ljudi, s projekcijom rasta u prvoj etapi sukoba na 150 000 ljudi (već je na tom sastanku, uzgred rečeno, HDZ označen kao potencijalni vojni neprijatelj). Izneseni autorovi stavovi čitateljstvu će biti razumljiviji ako se zna da je doktorska disertacija napravljena pod mentorstvom dr. Ive Banca, koji je, unutar hrvatske historiografije, jedan od najzastupljenijih zagovornika nedokazane teze o neprijateljskoj i destruktivnoj ulozi hrvatskog političkog vrha u BiH.

Na koncu, ako se u obzir uzme težište i glavnina sadržaja, *Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije* kvalitetan je novitet koji se odnosi na ulogu međunarodne zajednice u procesu raspada druge Jugoslavije. No dodatak koji se tiče BiH (napose autorove interpretacije uloge i djelovanja hrvatskog političkog vrha i političke elite



bosansko-hercegovačkih Hrvata u toj zemlji) neupitno umanjuje visoku znanstvenu razinu djela i dovodi pod sumnju ukupnu autorovu upućenost u bosansko-hercegovačku tematiku. U svakom slučaju, Glaurdićev je uradak zaslužio osvrt i detaljniju ocjenu ostatka hrvatske historiografije.

MLADEN BARAĆ

Dražen PEHAR, *Alija Izetbegović i rat u Bosni i Hercegovini/Alija Izetbegović and the War in Bosnia and Herzegovina*, HKD Napredak, Glavna podružnica Mostar, Mostar 2011., dvojezično izdanje, 211 str.

Politolog Dražen Pehar bavio se likom, političkim djelovanjem i diskursom Alije Izetbegovića, ratnog vođe bosansko-hercegovačkih Muslimana-Bošnjaka, poglavito u vremenima raspada jugoslavenske federacije i trajanja rata u Bosni i Hercegovini (1992.–1995.). Djelo je pisano s politološkog, povijesnog i filozofskog gledišta te predstavlja interdisciplinarnu analizu, a objavljeno je u dvojezičnom, hrvatsko-engleskom izdanju. Središnja je teza da Alija Izetbegović snosi dio odgovornosti za rat. Autor na neki način relativizira Izetbegovićevu poziciju apsolutne “nevinosti” koja je bila zastupljena u dosadašnjoj publicističkoj i propagandnoj slici.

U prvom poglavlju, “Alija Izetbegović i rat u Bosni i Hercegovini” (str. 13.–19.), autor govori o ratu u Bosni i Hercegovini kao znanstvenom problemu gdje se još nije riješilo pitanje karaktera rata, početka i samog završetka rata. Autor tvrdi da Izetbegović nije dovoljno često pokazivao sklonost rješavanju političkih problema pregovorima, nego sredstvom oružane prisile. Iznosi retoričko pitanje “kako je Izetbegović išao u sukob kad je na početku rata imao zanemarivu ili gotovo nikakvu oružanu silu” i odgovara da “slaba strana može ići svjesno u oružani sukob ukoliko posjeduje za sebe pozitivnu sliku svoje ne trenutne, nego projicirane oružane moći u relativno blisku budućnost”.

U drugom poglavlju, “Epistemološke pretpostavke ogleđa” (str. 20.–26.), autor obrađuje četiri pretpostavke ovog djela u epistemološkom smislu. Prva govori da je djelo pisano s izrazitim neslaganjem s postmodernističkom historiografijom, jer autor problemu ne pristupa s unaprijed određenim receptom, nego zdravorazumski. Druga je pretpostavka da djelo počiva na premisama koje su predložili teoretičari Thomas Hobbes i Carl von Clausewitz. Potonji je poznat po tezi da je “rat nastavak politike drugim sredstvima, jer usporedno sa razdobljem mira, za vrijeme rata se ne mijenja logika nego samo gramatika jezika koji se govori”. U spomenuti teorijski obrazac autor stavlja političko djelovanje Alije Izetbegovića. Treća je pretpostavka da se ogleđ oslanja na “problematizaciju”, pojam koji je skovao Michel Foucault. Problematizacija označava proces u kojem se nastoji pokazati da iz određenih političkih stavova ne slijede nužno određena politička djelovanja. Izetbegović je koristio spomenutu strategiju djelovanja, često se pozivajući na “antičke tragedije”, gdje protagonist slijedi sudbinu ili karmu koja mu je predodređena. Četvrta je pretpostavka “načelo milosrđa”. Načelo zahtijeva da ljude nastojimo razumjeti kao racionalne, koji djeluju upravo po svestre-